

ALEX MIHAI STOENESCU

**ISTORIA
LOVITURILOR DE STAT
ÎN ROMÂNIA**

vol. 4, partea I

„Revoluția din decembrie 1989“ –
o tragedie românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STOENESCU, ALEX MIHAI

Historia loviturilor de stat în România: 1821-1999 /
Alex Mihai Stoenescu. — Ed. a 3-a, reviz. — București:
RAO Distribuție, 2017
4 vol.

ISBN 978-606-8905-90-7

Vol 4. Partea I: „Revoluția din decembrie 1989” - o tragedie
românească. - 2017. - ISBN 978-606-8905-86-0

323.276

94

RAO Distribuție
Str. Bărgăului nr. 9-11, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

ALEX MIHAI STOENESCU
Istoria loviturilor de stat în România
vol. 4, partea I
„Revoluția din decembrie 1989” - o tragedie românească

© Editura RAO, 2012
Toate drepturile rezervate

2017

ISBN 978-606-8905-86-0

Cuprins

Cuvânt înainte / 7

Capitolul I
IAȘI – 14 DECEMBRIE 1989
ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI / 9

Capitolul II
DIVERSIUNE ȘI REPRESIUNE
Timișoara, 16 – 17 decembrie 1989 / 69

Capitolul III
REVOLTA POPULARĂ
Timișoara, 18 – 20 decembrie 1989 / 401

rupem cursul nefericit al istoriei noastre și să construim din România un stat democratic și prosper. De aceea, înțelegerea comentariilor din volumul 4 nu poate fi deplină decât după parcurgerea comentariilor din primele trei volume, pentru că ceea ce i s-a întâmplat națiunii române în timpul revoluției din 1989–1990 i s-a mai întâmplat de câteva ori în istorie. Aceste volume reprezintă, prin expunerea nedisimulată a erorilor și defectelor politice făcute în trecut și repetate astăzi, contribuția mea la efortul actual al națiunii române.

Autorul

Capitolul I IAȘI – 14 DECEMBRIE 1989 ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI

Moto:

*Moldova a produs multe proiecte, de aici
au pornit multe idei, preluate de alte
spații din România. Gloria schimbării
este egoistă și prea dorită pentru a putea
fi împărțită cu frații de la Iași.*

MIHAI DORIN – istoric

Întâmplările de la Iași din ziua de 14 decembrie 1989 sunt de regulă amintite în treacăt, ca o revoltă care a fost înăbușită în fașă, sau sunt complet ignorate atunci când este deschisă cronologia revoluției. Unele articole, studii și volume, deși pledează pentru o implicare a Uniunii Sovietice în schimbarea de regim din România, uită să analizeze tentativa de revoltă din orașul aflat doar la câțiva kilometri de URSS. Altele – cu toate că își construiesc argumentația pe alegerea orașului Timișoara drept loc al scânteii revoluționare, pentru că acolo fusese activist Ion Iliescu – uită că acesta fusese și prim-secretar la Iași. În sfârșit, importanța acordată orașului Timișoara, ca început al evenimentelor violente ce au caracterizat revoluția română, face din Iași un episod neînsemnat, în primul rând pentru că mișcarea de acolo a eșuat. Este nedrept. Soluția pentru stabilirea rolului jucat de orașul Iași în afara sau la începutul revoluției este, din punct de vedere logic, foarte simplă: trebuie găsită, dacă există, legătura între evenimentele din capitala Moldovei și cele din capitala Banatului.

Au existat anumite fenomene care sunt comune evenimentelor din cele două orașe? Putem identifica date care să lămurească faptul că tentativa de revoltă de la Iași a fost o încercare a cuiva – poporul român, un grup de conspiratori, sovieticii sau americanii – care a reușit apoi să o ducă la final abia la Timișoara? Vom încerca să descifrăm pas cu pas misterul începutului revoluției.

Teama lui Ceaușescu de invazie

Timp de mai multe luni din anul 1989, Nicolae Ceaușescu a fost preocupat de posibilitatea ca statele Tratatului de la Varșovia sau numai URSS să invadeze România. De fiecare dată, pe toate canalele a primit același răspuns: URSS a renunțat definitiv la doctrina intervenției militare în statele comuniste europene, atitudine care constituie o garanție pentru dorința sa de a se înțelege cu Statele Unite. În ce privește celelalte membre ale Tratatului de la Varșovia, Ceaușescu a fost informat de DIA că acestea nu mai sunt în stare să organizeze și să susțină logistic o acțiune de tipul celei din Cehoslovacia din 1968, forțele lor militare fiind în proces de dezorganizare și de pierdere a capacității operaționale. În particular, forțele armate ale Ungariei trecuseră la desființarea publică a unor unități de tancuri și notificaseră Statelor Unite și Uniunii Sovietice disponibilitatea de a se conforma proiectului „Cer deschis”, care ar fi permis monitorizarea mișcărilor de trupe și tehnică din regiune. Aceste gesturi aveau însă o anumită relativitate în ce privește cazul România, deoarece informația despre nivelul înțelegerilor sovieto-americane venise de mult, iar miza pe o eventuală contradicție între cele două Mari Puteri nu putea fi luată în calcul. Dimpotrivă. În ciuda disproporției numerice între forțe, strategii statelor Tratatului de la Varșovia știau că o eventuală invazie în România va ridica cel puțin două tipuri de rezistență: 1. Confruntare armată cu trupele

române care, deși slăbite și prost înzestrate, își păstrau comanda centralizată și unitatea de acțiune (ceea ce începuse deja să se degradeze în armatele statelor vecine) și 2. Solidarizarea populației în jurul lui Nicolae Ceaușescu, în loc să-l înlăture. De aceea, orice intervenție în România trebuia fie să ia caracterul unei lovituri de palat – date de oamenii Moscovei –, fie să acționeze prin subversiune cu ajutorul unor unități ale forțelor speciale, fie să provoace o revoltă populară. Având în vedere situația specială a Puterii în țara noastră, combinată cu inactivitatea masei, URSS era nevoită să încerce de la una la toate cele trei metode.

Marele semn de întrebare care persistă asupra felului în care a reacționat regimul comunist din România la primele tentative de intervenție, atât la Iași, cât și la Timișoara, este desenat de contradicția între convingerea autorului că Nicolae Ceaușescu știa ce se întâmplă în Europa de Est, că era informat asupra deciziei de a fi înlăturat, și măsurile pe care orice om normal în fața unui pericol iminent și c-u atât mai mult un dictator cramponat de scaunul său le ar fi luat pentru a se apăra. Or, aparența de surpriză a incidentelor din Timișoara, care justifică deruta și improvizația dictatorului român în fața producerii incidentelor, conduce spre imaginea unei inconștiențe sau a unei ruperi bruște de realitate din partea lui Nicolae Ceaușescu. Să încercăm, fiecare dintre noi, să ne punem în situația lui. Aflăm că Statele Unite și URSS s-au înțeles să ne înlăture, vedem cum au fost înlăturați ceilalți lideri comuniști prin lovituri de palat sau lovituri de stat, suntem informați despre manevrele militare desfășurate de trupele URSS și ale Tratatului de la Varșovia la granițele noastre. O minimă prevedere ne obligă să luăm anumite măsuri, cum ar fi trecerea Armatei, Securității și Miliției în stare de alarmă, informarea amplă a cetățenilor prin intermediul presei, îmbunătățirea aprovizionării populației cu alimente, creșterea activității diplomatice pentru a preveni și împiedica intervenția, negocierea unei soluții. Ceaușescu nu

face nimic din toate astea. Majoritatea trupelor unităților de infanterie, dar și subunități de Miliție sunt în continuare dislocate la centrele județene de strângere a recoltei (peste 80 000 de militari în termen, o treime din efective); instruirea efectivelor și mai ales tragerile cu armamentul din dotare sunt suspendate de mult și nu se reiau; planurile de reparații și de aprovizionare cu combustibil pentru tehnica de luptă nu se respectă; organele de ordine interioară intră în alarmă pe timpul congresului din noiembrie, apoi sunt scoase din misiuni, singura acțiune fiind constituirea patrulelor mixte, subofițer plus militari în termen înarmați, dar fără muniție, care bântuie noaptea pe străzile marilor orașe; subunitățile de cercetare ale Armatei rămân în cazărmi în loc să treacă la operații de verificare a terenului și scotocire; populația nu primește alimente și nu se face nimic pentru aprovizionarea cu benzină a benzinăriilor; încălzirea locuințelor lasă în continuare de dorit; la televizor programul este redus la două ore, acoperite cu propagandă de cea mai proastă factură, reluată din procedeele anilor '50.

Ce se întâmplă cu Puterea în România? Ea pare dominată de inconștiență. Nu avem alt răspuns decât acela dat și în cazul dictatorilor anteriori, Carol al II lea și Ion Antonescu: concentrarea Puterii la vârful mâinii unui om a condus la blocajul total al statului, reprezentat de ansamblul mecanismelor sale decizionale, acționale și administrative, astfel încât orice mișcare pe harta politică și administrativă a statului ajunsese să depindă de capacitatea organizatorică, de viziunile personale, de fondul cultural și nu în ultimă instanță de starea de sănătate a liderului absolut. Situația a fost și mai mult adâncită de faptul că indivizii aflați în aparatul de vârf al statului, în imediata apropiere a lui Ceaușescu sau în structurile cu care el lucra direct, deveniseră cu toții conștienți de evoluția evenimentelor din Europa, dar și de situația internă a țării și așteptau paralizați să se întâmple ceva, foarte greu de înțeles

ce anume. Să plece Ceaușescu singur? Să arate cu degetul spre unul dintre ei pentru a-l desemna ca succesor? Să facă un infarct sau o comotie cerebrală? Să-l împuște careva din Securitate sau din Armată și ei să răsuflă ușurați? La acest tablou suprarealist nu exista atunci decât alternativa intervenției sovietice. Să fi fost vreunul din anturajul lui Ceaușescu atât de nebun încât să creadă că o intervenție străină, convențională sau neconvențională, odată petrecută ca expresie a inactivității lor, a inutilităților lor pentru o schimbare, i-ar mai fi păstrat în funcții? Este absurd. În fața acestei situații absurde nu ne rămâne decât să ne continuăm investigația, în efortul de a înțelege ceva din mecanismele care au facilitat și provocat revoluția din decembrie, încercând să dăm răspunsuri pe rând la întrebările de mai sus.

Teama de invazie a lui Ceaușescu era reală și avem informații că era preocupat de acest subiect. Însă, de la început, Ceaușescu nu a văzut mai departe de imaginea unei invazii de tip Cehoslovacia 1968, fără să înțeleagă faptul că existau deja metode mult mai moderne, evaluate de acțiune. El a pus loviturile de stat din celelalte țări comuniste pe seama infiltrării superioare și controlului sovietic din acele partide, lucru pe care îl considera prea puțin avansat în România. Pe de altă parte, în acea perioadă critică s-a derulat un fenomen dintre cele mai curioase și suspecte: pe de o parte veneau informații alarmante de la grăniceri și Securitate, inclusiv de la rețelele românești care operau în Basarabia, despre mișcările de trupe sovietice pe întreaga linie a graniței, de la Siret la Galați, iar DIA răspundea că sunt mișcări nesemnificative, și Milea îi transmitea asta mai departe lui Ceaușescu. Acesta a rămas în alertă, însă cel puțin până la 21 decembrie 1989 nu a crezut posibilă o invazie sovietică, nu din considerente militare, ci din convingerea lui că „poporul român se va ridica la unison”. Asta nu l-a împiedicat să folosească argumentul pericolului de invazie pentru a-l determina pe

ministrul Vasile Milea să acționeze împotriva revoltelor populare de la Timișoara și București.

Primele semnale de peste Prut

În această perioadă se produc evenimente importante în Basarabia, provincia românească încorporată Uniunii Sovietice prin Pactul Molotov Ribbentrop. Hotărârea Echipei Gorbaciov de a modifica structura și componența pseudoparlamentului Uniunii Sovietice și de alege a unui nou Congres al Deputaților Poporului a pus în mișcare diferite grupări basarabene. Gruparea naționalistă, având un nucleu intelectual credincios istoriei și limbii române, va profita de ocazie pentru a începe a se face cunoscută public în calitate organizată. La fel ca și alte grupări basarabene, echipa naționalistă a fost infiltrată încă de la început de agenți sovietici, cu scopul de a controla limitele de acțiune ale programului său politic. Principala misiune a agenților era să identifice acele grupuri sau personalități credincioase adevărului istoric și dreptății popoarelor, să le provoace la manifestări naționaliste sau să le organizeze chiar ei. Mișcarea naționalistă trebuia să devină în ochii populației Basarabiei un pericol, o formă de extremism, o tentativă de trecere a provinciei direct sub „ocupație” românească.

Încă din cursul anului 1988 în Basarabia se activează grupurile intelectuale și studențești naționaliste, dedicate revenirii la limba română și la grafia latină. În martie 1989, scriitoarea Leonida Lari scoate la Riga, în Letonia, revista *Glusul* în limba română. Pe teritoriul provinciei românești încorporate de URSS prin înțelegerea cu Germania nazistă apar primele formațiuni, mai întâi culturale, de promovare a adevărului istoric și a valorilor limbii și literaturii române, cărora populația românească le aparținea de drept: „Clubul Mateevici, Mișcarea Democratică Moldovenească, Liga Democratică a Studenților, Societatea Istoricilor – care la 20 mai 1989 s-au

contopit în una singură: Frontul Popular Moldovenească¹. Programul politic era foarte simplu și direct, îmbinând problematica identitară cu cea politică: 1. Suveranitatea republicii. 2. Limba română ca limbă oficială de stat. 3. Trecerea la grafia latină, veșmânt firesc al oricărui idiom latin; Tricolorul ca drapel de stat. Frontul Popular organizează o serie lungă de manifestații și adunări de protest în care se lansează de către patrioți autentici și principalele mesaje naționaliste, axate pe cele trei idei fundamentale: istoria, cultura și limba română. Aplicarea unui astfel de program în republica sovietică a Moldovei însemna, fără echivoc, desprinderea de URSS și revenirea la Patria-Mamă, România. Pentru a controla și compromite această tendință, KGB-ul a activizat rețelele sale informativ în republică și a pregătit o serie de diversiuni menite să sperie populația românească cu perspectiva unei noi intervenții militare, pe de o parte, iar pe de altă parte să sperie minoritatea rusofonă cu perspectiva repetării „invaziei fasciste românești” din 1941. La 7 noiembrie, cu ocazia manifestației de ziua URSS se organizează o defilare militară cu scopul de a-i intimida pe cetățeni. Mulțimea năvălește în piață, și coloanele militare sunt întoarse în cazărmi. Din dorința de răzbunare, militarii deschid focul mai târziu, apoi, când mulțimea se adună în fața clădirii Ministerului de Interne, militarii „au ieșit din clădire înarmați până în dinți – dovadă că atacul ce a declanșat alarmarea mulțimii fusese premeditat – și au început să lovească în neștire. A fost o răfuială în cel mai autentic stil KGB-ist”². KGB-ul a organizat de altfel mai multe greve în întreprinderile basarabene, incitându-i pe muncitori să se opună schimbării grafiei și limbii oficiale, lansând și zvonul că forțele patriotice românești din Basarabia urmăresc alipirea republicii de România, apoi măcelărirea membrilor de

¹ Autor colectiv, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Coordonator Ioan Scurtu, Ed. Semne, București, 1998, pp. 297–298.

² *Ibidem*, p. 307

partid comunist sovietic. În ciuda aparenței unei pierderi a controlului asupra republicii sovietice a Moldovei, KGB-ul și GRU au controlat permanent mișcările grupului naționalist, nu numai prin operațiuni de infiltrare, deconspirare, denigrare publică și trădare (cazul grupului Ilie Ilașcu), dar și prin mobilizarea structurilor militare și de securitate sovietică din centrele de la Nikolaev, Tiraspol și Odessa. În toamna anului 1989, Armata sovietică planifică manevre militare în Basarabia la sfârșitul cărora trupele combatante rămân pe poziții de așteptare. Totodată, pentru a putea controla deplin situația, KGB-ul a acționat restrictiv asupra sistemului de alimentare cu utilități a republicii, sistem energetic amplasat de Stalin strategic, dincolo de Nistru.

Agitația publică a Frontului Popular a fost resimțită în toată intensitatea ei în vechea capitală a Moldovei întregite, la Iași. Grupul cel mai sensibil la ceea ce se petrecea peste Prut a fost cel intelectual, de altfel niciodată rupt spiritual de frații aflați sub ocupație sovietică. Din februarie 1989 încep să apară apelurile și contactele unor personalități basarabene la Europa liberă. Mesajele scrise sau convorbirile telefonice de la Chișinău, deși afectate tehnic de starea precară a comunicațiilor, aveau însă un conținut clar, neobișnuit de transparent. La 19 septembrie 1989, Gorbaciov va lua cuvântul la plenara CC al PCUS, anunțând proiectul creșterii autonomiei republicilor din componența URSS, dar va atrage atenția că „toate manifestările de naționalism și de șovinism, orice tentativă de a atâta dușmănia față de un popor nu este de admis”³. Tradus în limbile națiunilor ocupate de URSS la sfârșitul războiului mondial asta însemna strivirea oricărei tentative de desprindere. La 2 noiembrie 1989, pe fondul reacției tot mai violente a opozanților lui Gorbaciov, care, între altele, îi reproșau scăparea din mână a problemei naționalităților, ambasadorul

³ Mihail Gorbaciov, *op. cit.*, p. 242

României la Moscova transmitea la București explicațiile primite de la V.A. Medvedev, membru al Biroului Politic, secretar al CC al PCUS: „Dificultățile existente pe plan economic și al raporturilor dintre națiuni nu au fost determinate de restructurare. Ele au existat și s-au acumulat de a lungul anilor”⁴.

De la începutul lunii septembrie atât Securitatea, cât și Armata României se văd confruntate cu o situație oarecum neașteptată, și anume cu o avalanșă de contacte neoficiale sau conspirative din partea unor cetățeni din Basarabia, majoritatea propunând colaborarea informativă sau trecerea la acțiuni comune în vederea dezlipirii Basarabiei de URSS. Unele propuneri, fiind prea extravagante, au fost declinate, altele au fost luate în legătură operativă și folosite pentru culegerea de informații asupra mișcărilor trupelor sovietice și a elementelor operative ale KGB-ului și Ministerului de Interne sovietic. O serie de legături au fost realizate pe linia informațiilor militare. În cursul anilor, dinspre Basarabia veniseră semnale ale existenței unor grupuri de patrioți, între care cel din 1971 avusese un sfârșit dramatic. Este de subliniat că, spre deosebire de România, unde lupta de rezistență armată din munți – cu toate tarele ei – pierise la începutul anilor '60, lupta în conspirativitate și lupta armată din Basarabia nu au încetat niciodată, numărul grupurilor și organizațiilor secrete românești active, capturate sau nu de sovietici, fiind foarte mare⁵. Ca exemplu mai cunoscut, un grup de inițiativă condus de Alexandru Usatiuc Bulgăr a transmis Securității o scrisoare prin care solicita ca Nicolae Ceaușescu să pună în discuție retrocedarea Basarabiei, în provincie existând în acel moment un climat favorabil unei astfel de acțiuni. Securitatea română îi prezintă cazul șefului statului. Nicolae Ceaușescu dă dispoziție ca scrisoarea, însoțită de un „material” explicativ, să fie remisă lui

⁴ Dumitru Preda, Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 269

⁵ Vezi Iulian Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică*, Ed. POLITEIA – SNSPA, București, 2004, pp. 164–182